

ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА

УДК 17.022.1 + 174.4 + 338.24

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2023.1.17>**Орлова Олена Миколаївна**

кандидат економічних наук,
професор кафедри менеджменту організацій, економіки та підприємництва
Прикарпатського інституту імені Михайла Грушевського
Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
вул. Івасюка, 21, Трускавець, Львівська область, Україна
orcid.org/0000-0002-2145-2319

Повторева Світлана Михайлівна

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних наук
Прикарпатського інституту імені Михайла Грушевського
Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
вул. Івасюка, 21, Трускавець, Львівська область, Україна
orcid.org/0000-0002-3488-3679

ЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ МІРКУВАНЬ АРИСТОТЕЛЯ ЩОДО МАЙНОВИХ ВІДНОСИН

Актуальність теми. Заклики до включення етичної складової в усі види діяльності сучасного суспільства стають все більш відчутними. Це істотно стосується економічної галузі знань, зокрема, використання грошей, майнових відносин, ведення бізнесу, інвестицій тощо. Ідеї античних мислителів щодо багатства, торгівлі, обміну, вкладення коштів та інших економічних явищ і процесів значною мірою супроводжувалися міркуваннями морального характеру та наголошували на необхідності керуватися етичними принципами. Звернення до економічних положень Аристотеля, які істотно ґрунтуються на засадах його етики, дозволяє більш продумано, адекватно і прогностично, ніж це прийнято нині, будувати відносини у багатьох ділянках сучасної економічної діяльності. **Метою статті** є показати застосування Аристотелем етичного принципу середини стосовно майнових відносин, особливо в галузі користування майном, вкладень коштів (інвестицій), ставлення суб'єктів господарської діяльності до розпорядження багатством. **Методи дослідження:** категоріальний аналіз бінарних опозицій, метод інтерпретації, компаративний підхід. **Результати дослідження.** Проаналізовано позиції Аристотеля щодо користування багатством, вкладень (даяння), ефективності розміщення коштів, поведінки і моральних якостей суб'єктів майнових відносин. Наголошено, що економічні положення Аристотеля істотно містять моральну складову. Показано, як Аристотель використовує категорії етики у міркуваннях щодо користування багатством. Наголошено, що центральним методологічним засобом у працях філософа постає принцип середини, який дозволяє за допомогою етичної оцінки визначити ефективність діяльності суб'єктів майнових відносин. Розкривається зміст категорії «чеснота» у співвідношенні понять марнотратства, скупості, щедрості і розкошування. Здійснено компаративний аналіз відносин інвестування і положень Аристотеля щодо вкладення (даяння) коштів. Обґрунтовується доцільність моральної інтерпретації майнових стосунків сучасних суспільств.

Ключові слова: багатство, інвестиції, майно, марнотратство, принцип середини, скупість, розкошування, щедрість.

Вступ. В Стародавній Греції започатковано майже всі існуючі науки і мистецтва, які потім стали основою швидкого розвитку західного світу. Це стосується й економіки, адже античні ідеї в цій галузі відзначаються реалістичністю, адекватністю тогочасному стану матеріальних засад суспільства, до того ж дивовижною прогностичністю. Серед джерел економічних поглядів античної Греції можна назвати законодавство полісів, твори істориків, ораторів, політиків, поетів і значною мірою філософів. Економічні ідеї містяться у творах «Іліада» й «Одіссея» Гомера, «Роботи і дні» Гесіода, державно-економічних програмах Солона, Пісистрата, Перикла та інших правителів, думках Демокрита, Ксенофонта, Сократа, Платона, Аристотеля та його послідовників. Висловлювання з економічних проблем, хоч і не охоплюють увесь спектр проблематики сучасної галузі економічного знання, відзначаються, однак, доволі важливою для подальшого розвитку економіки спробою теоретично узагальнити емпіричні спостереження господарських відносин та явищ цієї доби. Витоки багатьох сучасних напрямів економічної науки можна прослідкувати саме у міркуваннях мислителів Стародавньої Греції.

В сучасному інтелектуальному дискурсі все більш популярним стає наголошування на необхідності істотного включення етичної складової в усі напрями суспільної діяльності: науку, мистецтво, медицину, освіту, бізнес тощо. Коли ми розглядаємо економічні ідеї античних мислителів, не можна не помітити, що їх розмисли про багатство, гроші, давання, торгівлю, обмін та інші економічні явища значною мірою супроводжуються моральними сентенціями, спробами виробити етичні засади цієї діяльності та сформулювати рекомендації морального характеру щодо економічних відносин тогочасних суспільств.

Творів минулого і сьогодення, присвячених різним аспектам науки і культури античних часів, існує величезна кількість, однак важко знайти в існуючій вітчизняній літературі праці, в яких розглядалися б етичні підстави належного користування майном, осмислювалися наслідки неправильних дій стосовно економічної політики правителів та інших заможних діячів в галузях, пов'язаних з багатством, торгівлею, обміном тощо. Між тим проблема передбачення віддалених результатів економічних реформ і усвідомлення негативних аспектів законотворчої діяльності в цих ділянках є надзвичайно актуальними в наш час. Недоліки економічних дій в різних галузях господарської діяльності істотно пов'язані з моральними факторами, однак суб'єкти такої діяльності дуже зрідка переймаються думками етичного спрямування, зокрема, стосовно вкладення капіталів, інвестування. Виходячи з цього **метою** статті є розгляд моральних міркувань Аристотеля стосовно розпорядження майном, особливостей застосування грецьким мислителем етичного принципу середини стосовно майнових відносин, особливо в галузі користування багатством, вкладень коштів (інвестицій), належного ставлення суб'єктів економічної діяльності до використання коштів. Ці питання докладно висвітлені в працях Аристотеля, засновника багатьох галузей сучасного знання, зокрема етики, політики, психології, права та ін., положення яких постали теоретичною базою розвитку цих наук. Проблематика взаємозв'язку етики і майнових відносин особливо відображена у працях «Нікомахова етика» [1] і «Політика» [2]. Аристотелю приписують також твір під назвою «Економіка» (Οἰκονομικά / Oeconomica), однак немає ґрунтовних доказів щодо авторства цієї праці і перекладів мовами сучасних європейських країн, а також українською мовою. Порівняльний аналіз теоретичних аспектів інвестиційної діяльності, якій присвячено ряд праць сучасних авторів [3; 4; 6; 7 та ін.] з положенням грецького мислителя близької спрямованості також видається актуальним для сучасних господарських відносин.

Методи дослідження. В даній статті в контексті опрацювання творів Аристотеля авторами застосовано ряд підходів і методів, в тому числі з арсеналу сучасної методології, зокрема, принцип історизму, категоріальний аналіз бінарних опозицій, метод інтерпретації, компаративний підхід.

1. Відображення майнових відносин полісів Стародавньої Греції у творах філософів до Аристотеля

Найбільш докладно питання джерел багатства державних утворень Греції в стародавні часи розглядав філософ Ксенофонт [5; 9; 10]. Так, у творі «Домострой» він розмірковує про шляхи

подолання недоліків господарства рабовласницького суспільства. Він обґрунтовував рабство як основу господарської діяльності, однак вважав, що володіння рабами має бути не приватним, а колективним, що сприятиме розв'язанню суперечностей суспільного устрою, підвищенню продуктивності праці рабів. При цьому Ксенофонт пропонував заохочення матеріального і морального характеру задля впливу на рабів щодо їх мотивації до більш продуктивної праці. Щодо грошей, то Ксенофонт надавав їм функції тільки засобу обігу і скарбу, морально засуджував лихварство. Демокрит негативно ставився до матеріального багатства, вважав його примарним. У поняття «багатство» він вкладав не володіння матеріальними благами, а задоволення своєю долею, істотною підставою якого є скромність у споживанні, орієнтація на моральне добро і уникнення ганебних дій.

Економічні погляди Платона містяться більшою мірою в його творах «Держава» і «Закони». Близьким до етичного дискурсу є міркування Платона щодо справедливості у розподілі благ. Наголошуючи на природності поділу людей на багатих і бідних, мислитель проте вважає, що справедливим є отримання кожною людиною своєї частки державного майна відповідно до здібностей. Має бути державна заборона на заняття кількома видами діяльності, кожен мусить займатися тим, що найбільше відповідає здібностям. Інші потреби люди можуть задовольнити завдяки обміну, тобто через торгівлю, ринок і гроші. Хоч Платон визнає необхідність торгівлі, однак дає їй етичну оцінку як справі, що суперечить гідності афінських громадян. Це заняття личить лише іноземцям, варварам. Щодо грошей мислитель надавав їм функції обігу і міри вартості при цьому категорично заперечував роль грошей у якості скарбу і накопичення багатства. Лихварство Платон засуджував як вкрай аморальне заняття. Гроші, на думку мислителя, потрібні для обміну, а тому мають виконувати функції засобу обігу та міри вартості. До функції грошей як скарбу, засобу нагромадження багатства Платон ставився вкрай негативно, заперечував доцільність продажу товарів у кредит. Платон вважав найкращим натуральне господарство, розумів, що розвиток торгівлі й капіталу лихварів сприяє внаслідок товарно-грошових відношень розкладу такого господарства. Мислитель був противником приватної власності, вважав її негативним фактором побудови суспільства, джерелом посилення суспільних суперечностей. «...Ніхто не повинен володіти жодною приватною власністю, якщо в цьому немає крайньої необхідності» [8, с. 204], – читаємо у праці «Держава». Надмірне зосередження землі в руках окремих власників, нагромадження грошового багатства, на його думку, руйнує суспільний лад, псує душу людей. Отже, платонова оцінка цих економічних факторів є етично негативною.

Говорячи про воїнів (стражів) як прошарку суспільства, Платон зауважує: «Як тільки заведеться в них власна земля, будинки, гроші, одразу ж зі стражів стануть вони господарями і землевласниками; із союзників решти громадян зробиляться ворожими їм владиками; ненавидячи самі і викликаючи до себе ненависть, плекаючи злі умисли та їх побоюючись, будуть вони повсякчас жити у більшому страху перед внутрішніми ворогами, ніж перед зовнішніми, а в цьому разі і самі вони, і вся держава поспішатимуть до своєї найскорішої загибелі» [8, с. 205]. Судячи з цього уривку, економічна основа існування держави пов'язується з факторами, які не мають нічого спільного з військовою справою. Для воїнів клопотання про економічні відносини в суспільстві або про власний матеріальний добробут мають відверто негативний в моральному аспекті характер. Мислитель вказує на небезпеку для держави, її громадян таке відхилення спрямувань військових від свого основного заняття.

Говорячи про ставлення Аристотеля до матеріальних засад державного життя, слід звернутися до змісту поняття «економіка», характерному для його творів. Початком застосування терміну «економія» в античному дискурсі є твір Ксенофана з такою ж назвою. Під економікою античний мислитель розуміє ряд способів домоводства і землеробства [10]. Подібно розумів зміст цього поняття й Аристотель, який застосовував у своїх працях термін «економія» і похідний від нього «економіка» (Οἰκονομική / Oeconomica). Він докладно розглянув цілий ряд економічних явищ і процесів суспільства Стародавньої Греції, завдяки чому його вважають початківцем і засновником економічної науки Заходу, адже цілком адекватний зміст даного поняття був чинним протягом століть і подекуди є понині.

Економікою Аристотель називав мистецтво придбання благ, необхідних для життя, ведення домашнього господарства. Це мистецтво передбачає сукупність корисних для державної і сімейної спільноти засобів накопичення майна та їх застосування. Цим і створюється багатство. Як володіння і розпорядження власністю воно подібне до інших мистецтв, адже знаряддя в усякому мистецтві кількісно і за величиною не є безмежним. Володіння має специфіку щодо знаряддя, яка полягає в тому, що багатство «являє собою сукупність знарядь *економічних* (курсив авт. – О. Орлової і С. Повторєвої) і політичних» [1, с. 389-390].

Після того, як через необхідність обміну з'явилися гроші, одним з видів мистецтва наживати майно постала торгівля. Аристотель вважає, що торгівля виникла значно пізніше за інші знаряддя накопичення майна. Однак поступово від простих способів обміну речами вона перейшла до складніших форм обмінів, які приносили найбільші прибутки. Врешті поширеним стало уявлення, що головним засобом мистецтва наживати майно є гроші і що саме накопичення найбільшої їх кількості і створює багатство. Тобто, за Аристотелем, думка про те, що багатство – це більшою мірою надлишок грошей і що вони є метою мистецтва наживати майно і торгівлі, не є абсолютною істиною. Адже один з видів такого мистецтва приймають за єдиний спосіб, підмінюючи загальне частковим. Мислитель доводить, що гроші можуть втратити будь-яку цінність для людини у разі, якщо вона поміняє ставлення до них або виникнуть обставини, коли за будь-які гроші неможливо купити собі їжу. Тоді, володіючи величезним багатством, купую грошей, вона може померти з голоду. Аристотель порівнює таку людину із царем Мідасом, який, побажавши багато золота, потрапив у пастку. Боги покарали його так, що будь-які страви, що він їх забажав, перетворювалися на золото [1, с. 391-392]. Отже, філософ пропонує не піддаватися самообману, не забувати, що таке справжні цінності, і на підставі обізнаності з історії не робити з грошей культу, оскільки вони нерідко, доволі слушно «здаються людям порожнім звуком і річчю цілком умовною, за суттю нічим, ... втрачають будь-яку гідність і тоді не будуть мати жодної цінності у життєвому обігу» [1, с. 392].

2. Моральна оцінка Аристотелем марнотратства і скупості у майнових відносинах

Розгляд економічних положень Аристотеля щодо користування багатством необхідно пов'язаний з його етикою. Центральне становище в цьому аспекті посідає принцип середини, тобто середнього становища між двома хибними крайнощами. Стосовно користування майном Аристотель застосовує такі поняття моралі, як марнотратство, скупість і щедрість [1, с. 123-124]. У співвідношенні між цими трьома поняттями визначається зміст категорії «чеснота». Саме чесноти постають основою його етики та віднесення вчинків і певних рис людського характеру до морального добра. Якщо йдеться про витрати коштів, то їх визначення як етичних вчинків (чеснот) можливе лише за умови, що вони здійснюються в ім'я прекрасної мети (це загальна властивість чесноти).

Міркуючи про ставлення до майна, якщо його розуміти як те, вартість чого вимірюється грошми, Аристотель як протилежні застосовує моральні категорії марнотратства і скупості. Кожній з них він дає визначення. Вони не належать до чеснот, є хибними крайнощами в системі етики Аристотеля. Чеснотою є середнє між ними. Під марнотратством розуміються дії, що впливають з надлишку майна. Подається портрет марнотратника як нестримного і такого, хто витрачає майно не належним чином, нерідко на розпусту. Бути марнотратником, на думку філософа, означає порочність, знищення свого володіння, загибель з власної провини. В цій ситуації надлишок майна в процесі його знищення перетворюється на нестачу. Скупим філософ називає тих, хто більше, ніж належить, клопочиться про майно [1, с. 121]. Марнотратство розцінюється як відхилення у бік надлишку в діянні, непридбання чогось належного, також нестачі у придбанні, натомість «скупість – це відхилення до нестачі в діянні і надлишку в придбанні» [1, с. 124]. Скупість розцінюється в етичній системі філософа як друга (протилежна до марнотратства) ганебна крайність.

Марнотратство і скупість не постають рівнозначними етичними крайнощами. Аристотель вважає марнотратство ближчим до етичної чесноти. Марнотратник набагато кращий за скупого, адже він зазвичай молодий, обмежений у засобах і здатний з часом перейти до середини,

тобто до чесноти. Він схильний до даюння майна, не посягає на майно інших людей. Однак він дає і не бере не належним чином, не добре – дає, кому не слід, і не бере, звідки належить, з доброго джерела. Проте він ще може набути досвіду, змінитися на краще і наблизитися до середини. Крім того, він таки надає допомогу багатьом, натомість «скупий – нікому, навіть самому собі» [1, с. 125].

Скупість Аристотель вважає вадою невиліковною, тісніше за марнотратство зрощеною з природою людини. Більшість людей належить до скупих, користолюбців; схильних до даюння значно менше. Мислитель виділяє різновиди скупості. Буває скупість як нестача в даюнні і надлишок у придбанні. Не в усіх людей вона виявляється такою подвійною, іноді відхилення зустрічаються окремо – одні придбають забагато, а інші недостатньо дають. Перших називають жадними, скнарами, скаредними, однак їх не тягне до заволодіння чужим добром. Мотиви можуть бути різними – виховання, порядність чи страх. В другому випадку не посягають на чуже з таких міркувань: якщо брати в інших, можна очікувати, що й інші забажають брати в тебе самого. Такі скупі вдовольняються тим, що не дають і не беруть [1, с. 125-126].

Є також скупі, які переходять міру у придбанні, беруть що завгодно і звідки завгодно. До таких Аристотель відносить тих, хто має недостойні, аморальні види діяльності: власників публічних будинків, лихварів та їм подібних. Вони користуються ганебними способами наживи, адже не відчують сорому і заради наживи терплять осуд. До скупих належать гравці в кості, крадії одягу в лазні, розбійники; їх нажива ганебна. Крім цих відверто аморальних осіб існує чимало інших людей, які беруть занадто багато, чого не слід і звідки не слід. До таких належать тирані, які розорюють держави, злодії, що грабують святилища. Їх називають підлими, нечесливими і неправосудними, а не скупими. Отже, і ті, й інші, бажаючи збагачуватися не з гідних джерел, наживаються ганебними способами, а всі набутки такого роду – це надбання скупого.

В контексті міркувань про марнотратство і скупість звернемося до сучасної проблематики користування майном, зокрема питання інвестицій. В українських джерелах є чимало визначень поняття інвестицій. Докладно розглянуте це питання у монографії О. Орлової [7]. Можна навести також визначення з праць інших авторів, наприклад, «два підходи до визначення поняття інвестицій: фінансовий та економічний. Згідно з фінансовим визначенням, інвестиції – це вкладення активів, незалежно від їх видів, у господарську діяльність для отримання доходу. Згідно з економічним визначенням, інвестицій – це видатки на створення, розширення, реконструкцію і технічне переозброєння основного капіталу та на пов'язані з цим зміни оборотного капіталу, оскільки зміни в товарно-матеріальних запасах здебільшого залежать від руху видатків на основний капітал» [3, с. 12-13]. Бачимо, що етична складова цілком відсутня в цих міркуваннях. Однак, на наш погляд, який ми ґрунтуємо з опорою на міркування Аристотеля, вона виявляється дуже важливою в даній сфері діяльності. Марнотратство в аспекті інвестування – це недостатній прорахунок можливих ризиків або неповна поінформованість щодо об'єкта інвестування, або брак відповідальності відносно майбутнього результату. Скупість – це риса, притаманна тим, хто щось має, але хоче мати ще і ще. Скупий може інвестувати лише тоді, коли він сподівається отримати якомога більше і дуже боїться ризиків. Він завжди прагне морально обілити об'єкт інвестування у разі успіху і накласти стягнення в разі збитків. Як бачимо, недооцінка вказаних факторів морального характеру на практиці може призвести до негативних результатів інвестиційної діяльності. Знайомство з пересторогами щодо користування майном, які містяться у працях Аристотеля, було б дуже корисним для діячів, що займаються інвестиціями в наш час.

3. Обґрунтування Аристотелем щедрості як етичної чесноти в користуванні майном

Середнім складником між хибними крайнощами стосовно користування багатством в Аристотеля постає щедрість, яка визначається в системі категорій його етики як чеснота. Загальною властивістю будь-якої чесноти, в тому числі і щедрості, є її зв'язок з поняттям прекрасного чи блага. Чеснота необхідно є виявом прекрасного. Мислитель докладно обґрунтовує етичний статус поняття щедрості як витрати (даюння) в ім'я прекрасної мети. Мотиви щедрого даюння

завжди добродійні; «щедрий буде давати в ім'я прекрасного і правильно: кому належить, скільки і коли належить» [1, с. 122]. Підстави щедрого дарування не мають нічого спільного зі стражданням, з даванням з неохотою, або з даванням не тим, кому не слід і не в ім'я прекрасного. Якщо йдеться просто про давання майна, і таке давання не пов'язане з прекрасним вчинком, то це не можна називати щедрістю. Тобто щедрість як етичну чесноту і в ситуації майнових відношень Аристотель розглядає як похідну від категорії прекрасного (блага). Щедрим не може бути той, хто надає перевагу майну перед прекрасним вчинком. Аристотель докладно міркує про джерела багатства, з яких людина дає іншим. Щедрий не буде брати з поганих джерел, з майна, нажитого негідним шляхом. Він не стане просити, адже тому, хто перебуває на позиціях добра, нелегко приймати благодіяння. Джерелом багатства для давання може бути, наприклад, власне володіння, і в такому випадку, маючи з чого давати, він не стане давати будь-кому, щоб не витратити кошти негідно або намарно, натомість буде турбуватися про те, щоб «мати, що дати тим, кому слід, у потрібний час і заради прекрасної мети» [1, с. 122-123].

Аристотель не пов'язує щедрість тільки з майном, як це часто розуміють. Також давання не вимірюється кількістю коштів чи багатства. Щедрість, в першу чергу, не кількість дарованого майна, а властивість душевного складу людини й етична оцінка вчинку. Щедрішим може виявитися той, хто дає менше за інших, якщо дає з меншого майна. За спостереженнями більш щедрими бувають ті, хто отримали майно за спадщиною, а не самі нажили його, адже вони не відчували нужди, не набули його важкою працею [1, с. 123]. Всі ці обставини слід брати до уваги стосовно етичної оцінки вчинку давання.

Аристотель аналізує також побічні аспекти щедрості. Хоч щедрість і є золотою серединою між крайнощами, тобто етичною чеснотою, вона не завжди є стабільним станом і душевним виявом прекрасної людини і може супроводжуватися збитками для щедрої людини. Щедрість буває й небезпечною для носія цієї чесноти, адже щедрому властиво не приймати себе у розрахунок, «навіть переступати міру в даванні, так що собі самому він лишає менше... Нелегко щедрому бути багатим, тому що він не схильний до надбання і бережливості, а при тому марнотратний і цінує майно не заради нього самого, а заради діяння» [1, с. 123]. До того ж щедрий занадто легко ділиться своїм майном з іншими, недостатньо дбає про свої права. Він не цінує майна належним чином і більше переживає, якщо не витратив щось належне, ніж страждає, якщо витратив на щось недобре [1, с. 124]. Якщо така людина даватиме, кому не слід і коли не слід, то по суті вона не постане щедрою (скоріше, марнотратником); в подібних вчинках щедрості ще немає або вже немає. Якщо людина витратить гроші негідно і позбавиться їх, вона не матиме коштів на потрібне. Цю особу вже не можна оцінювати як щедрого, а її вчинки, за Аристотелем, не відповідаючи принципу золотої середини, не будуть етичними.

Резюмуючи свої міркування щодо етичних підстав користування майном, Аристотель зазначає: «Але оскільки щедрість – це володіння серединою стосовно діяння і надбання майна, щедрий і давати, і витратити буде на те, що слід, і стільки, скільки слід, однаково і в більшому, і в малому, і до того ж із задоволенням; а крім того, він буде брати, звідки слід і скільки слід... Коли ж випадає щедрому витратитися, порушивши потрібне і прекрасне, він буде страждати, однак помірено і як належить, тому що чесноті властиво переживати задоволення і страждання, від чого слід і як слід» [1, с. 123-124].

Міркуючи про щедрість як етичну чесноту у користуванні майном Аристотель застосовує також термін розкошування. У порівнянні цих понять виявляються відмінності між ними. Щедрість стосується лише майна, а розкошування – «не всіх дій, пов'язаних із майном, а лише вчинків, пов'язаних з витратами» [1, с. 127]. Аристотель підкреслює, що належна витрата залежить від величини, яка є відносною, співвідноситься з умовами, особою і предметом. Людина може витратити з гідністю на дрібне, звичне, і в такому випадку її не слід називати такою, яка розкошує. Якщо особа гідно витрачає на великі справи, тоді вона розкошує. Розкошування зазвичай містить щедрість, але щедрість не завжди є розкошуванням [1, с. 127]. Розкошувачий подібний до знавця, він розуміє, як пристойно і гідно витратити значні кошти. Витрати такої людини великі і адекватні. При цьому діло, якому присвячує себе людина, повинне вартувати

витрат, а витрати – діла чи навіть бути надмірними. Той, хто розкошує, здійснює ці витрати задля прекрасної мети, причому із задоволенням і марнотратством, адже точний розрахунок дріб'язковий, тобто несумісний із розкошуванням. Той, хто розкошує, до щедроти у даванні додає величності і розмаху [1, с. 127-128]. Якщо ж на велику справу витрачаються неналежно, недостатньо, то це іменується дріб'язковістю, якщо ж витрати надлишкові, розкошування стає позбавленим смаку розпорошуванням коштів [1, с. 127].

Звертаючись до економічних реалій нашого часу, покажемо, які аспекти вкладень (інвестування) постають найбільш поширеними. В монографії О. Орлової подано доволі широкий спектр інвестиційної діяльності. Головними ознаками для визначення інвестування постають суб'єкт інвестицій (кошти самих інвесторів, отримані з руху коштів проценти), спосіб перетворення вкладень (форми розміщення капіталів, зростання капітального майна та ін.); особливості формування (майнові, грошові, інтелектуальні цінності); вартісні витрати (більшою мірою у грошах); активи; спосіб дії (господарські операції); очікувані результати (прибуток, покращення умов праці робітників, досягнення рівноваги в охороні довкілля, зростання соціальних благ тощо); отримання інвестором конкурентних переваг [7, с. 13-17]. Бачимо, що і в цьому доволі широкому спектрі ознак інвестиційної діяльності не наголошується на етичних складових інвестиційного процесу. Між тим неуспіх вкладень чи негативні результати інвестування, не в останню чергу пов'язані з моральними факторами (недостатністю вкладення коштів через скупість, витрачання їх на негідні цілі, погана репутація інвесторів і отримувачів коштів та ін.), про що свідчать чимало фактів з господарської діяльності в українському і зарубіжному просторі. Аналізуючи зміст міркувань Аристотеля про щедрість і розкошування при користуванні майном в контексті інвестування, можна уникнути багатьох прорахунків в організації сучасної інвестиційної діяльності. Орієнтуючись на сучасне розуміння змісту слова «щедрість», можна стверджувати що вона означає готовність віддати гроші задля підтримки або розвитку перспективної або новітньої ідеї, а також проектів талановитої людини або групи людей. Тоді прибутком в майбутньому слугуватиме високий результат, визнання з наукової, технічної або ж мистецької точки зору, прибутки і створення можливостей подальшого розвитку в цій галузі. Фінансовий результат інвестування також постане заслуженою швидкою винагородою інвесторам коштів, а також тим, хто їх отримав і належно використав.

Висновки:

1. Положення Аристотеля щодо користування майном, вкладень (даяння), якості і ефективності розпорядження багатством, поведінки суб'єктів майнових відносин істотно ґрунтуються на методологічних засадах його етики.

2. Головним підґрунтям міркувань стосовно користування багатством в творах грецького філософа постає етичний принцип середини, який дозволяє за допомогою моральної оцінки визначити ефективність діяльності суб'єктів майнових відносин.

3. Етичною чеснотою за принципом середини у взаємодії між суб'єктами економічних відносин, зокрема вкладення коштів і розпорядження ними Аристотель визначає щедрість. Її зміст виявляється у співвідношенні понять марнотратства та скупості, які є хибними крайнощами в майнових відносинах. В контексті інвестування щедрість доцільно інтерпретувати як готовність вкладати гроші задля підтримки або розвитку перспективних проектів або сприяння діяльності талановитих людей. Це може дати бажаний результат, прибутки в майбутньому, визнання значних досягнень суб'єктів інвестиційної діяльності у сферах науки, техніки, технології, культури.

4. Внаслідок здійснення компаративного аналізу відносин інвестування і положень Аристотеля щодо вкладення (даяння) коштів і розпорядження ними наголошено на доцільності моральної інтерпретації майнових стосунків сучасних суспільств. Адже недооцінка етичної складової інвестиційної діяльності, недостатня увага до моральних характеристик її суб'єктів значною мірою спричиняють негативні наслідки цієї діяльності, не дозволяють досягати мети і позитивних результатів багатьох інвестиційних проектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Никомахова етика / *Аристотель. Сочинения* : в 4 т. М.: Мысль, 1983. Т.4. С. 53-293.
2. Аристотель. Политика / *Аристотель. Сочинения* : в 4 т. М.: Мысль, 1983. Т.4. С. 275-644.
3. Бойко С., Войцеховський В. Структурна перебудова та оптимізація інвестиційних процесів в промисловості / *Соціально-економічні дослідження в перехідний період: щорічник наукових праць*. Львів, 1996. С. 106-114.
4. Етика бізнесу: нові виклики та теми : навч. посібник / С.М. Повторева та ін. Львів: Новий Світ-2000, 2022. 235 с.
5. Ксенофонт. *Короткі сократичні писання* : «Вибачення Сократа присяжним», «Ойкономікос» та «Симпозіум» / перекл. та з нарисами Р. К. Бартлетта, Т. Пангла, В. Амблера. Ітака: Університетська преса Корнелла, Вид. Agora, 1996.
6. Історія економічних вчень: навч. посібник / За ред. В.В.Кириленка. Тернопіль: Економічна думка, 2007. 233 с.
7. Орлова О.М. Управління інвестиційною діяльністю в регіоні: соціально-економічні аспекти та перспективи. Львів, 2012. 196 с.
8. Платон. Государство / *Платон. Сочинения* : в 3 т. М.: Мысль, 1971. Т.3.Ч.1. С. 89-454.
9. Узбек К.М. Фрагменти побудови античної науки, філософії, культури. Донецьк : Східний видавничий дім, 2010. 234 с.
10. Clark P. Xenophon, Oeconomicus: A Social and Historical Commentary. Bryn Mawr Classical Review, 1994. URL: <http://hegel.lib.ncsu.edu/stacks/serials/bmcr/bmcr-9503-clark-xenophon>

REFERENCES

1. Aristotel (1983). Nikomakhova etyka [Nicomachean ethics]. Aristotel. Sochyneniya: v 4 t. M.: Mysl. T.4. S. 53-293.
2. Aristotel (1983). Polityka [Policy]. Aristotel. Sochyneniya: v 4 t. M.: Mysl. T.4. S. 275-644.
3. Boiko S., Voitsekhovskiy V. (1996). Strukturna perebudova ta optymizatsiia investytsiinykh protsesiv v promyslovosti [Structural restructuring and optimization of investment processes in industry]. Sotsialno-ekonomichni doslidzhennia v perekhidnyi period: shchorichnyk naukovykh prats. Lviv, 1996. S. 106-114.
4. Etyka biznesu: novi vyklyky ta temy: navch. (2022). Posibnyk [Business ethics: new challenges and topics: textbook]. S.M. Povtoreva ta in. Lviv: Novyi Svit-2000. 235 s.
5. Ksenofont. (1996). Korotki sokratychni pysannia: «Vybachennia Sokrata prysiazhnym», «Oikonomikos» ta «Sympozium» [Xenophon. Short Socratic writings: «Socrates Apology to the Jury», «Oikonomikos» and «Symposium»]. perekl. ta z narysamy R. K. Bartletta, T. Panhla, V. Amblera. Itaka: Universytetska presa Kornella, Vyd. Agora.
6. Kyrylenka V.V. (2007). Istoriia ekonomichnykh vchen: navch. posibnyk (2007) [History of economic teachings: textbook]. Ternopil : Ekonomichna dumka. 233 s.
7. Orlova O.M. (2012). Upravlinnia investytsiinoiu diialnistiu v rehioni: sotsialno-ekonomichni aspekty ta perspektyvy [Management of investment activities in the region: socio-economic aspects and prospects]. Lviv. 196 s.
8. Platon. (1971). Hosudarstvo [State]. Platon. Sochyneniya : v 3 t. M. : Mysl, T.3. Ch.1. S. 89-454.
9. Uzbek K.M. (2010). Frahmenty pobudovy antychnoi nauky, filosofii, kultury. [Fragments of the construction of ancient science, philosophy, culture]. Donetsk : Skhidnyi vydavnychiy dim, 2010. 234 s.
10. Clark P. (1994). Xenophon, Oeconomicus: A Social and Historical Commentary. Bryn Mawr Classical Review URL: <http://hegel.lib.ncsu.edu/stacks/serials/bmcr/bmcr-9503-clark-xenophon>

Orlova Olena Mykolaivna

Candidate of Economic Sciences,
Professor at the Department of Organizational Management, Economics and Entrepreneurship
Precarpathian Mykhailo Hrushevsky Institute of the Private Joint Stock Company
"Higher education institution "The Interregional Academy of Personnel Management"
21, Ivasyuka str., Truskavets, Lviv region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2145-2319

Povtoreva Svitlana Mykhailivna

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Social and Humanitarian Sciences
Precarpathian Mykhailo Hrushevsky Institute of the Private Joint Stock Company
"Higher education institution "The Interregional Academy of Personnel Management"
21, Ivasyuka str., Truskavets, Lviv region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3488-3679

ETHICAL UNDERSTANDING OF ARISTOTLE'S OPINIONS REGARDING PROPERTY RELATIONS

Actuality of theme. *Calls for the inclusion of an ethical component in all activities of modern society are becoming more and more noticeable. This significantly concerns the economic field of knowledge, in particular, the use of money, property relations, business conduct, investments, etc. The ideas of ancient thinkers regarding wealth, trade, exchange, investment and other economic phenomena and processes were largely accompanied by considerations of a moral nature and an emphasis on the need to be guided by ethical principles. Turning to Aristotle's economic provisions, which are essentially based on the principles of his ethics, allows us to build relationships in many areas of modern economic activity in a more thoughtful, adequate and prognostic way than is customary today. **The purpose of the article** is to show Aristotle's application of the ethical principle of the middle in relation to property relations, especially in the field of property use, investments, the attitude of economic entities to the disposal of wealth. **Research methods:** categorical analysis of binary oppositions, interpretation method, comparative approach. **Research results.** Aristotle's positions on the use of wealth, investments (giving), efficiency of allocation of funds, behavior and moral qualities of subjects of property relations are analyzed. It is emphasized that Aristotle's economic provisions essentially contain a moral component. It is shown how Aristotle uses the categories of ethics in reasoning about the use of wealth. It is emphasized that the central methodological tool in the works of the philosopher is the principle of the middle, which allows us to determine the efficiency of the activities of the subjects of property relations with the help of ethical assessment. The content of the category «virtue» is revealed in relation to the concepts of extravagance, avarice, generosity and luxury. A comparative analysis of investment relations and Aristotle's provisions on investing (giving) funds was carried out. The expediency of the moral interpretation of property relations in modern societies is substantiated.*

Key words: *wealth, investment, property, extravagance, principle of the middle, avarice, luxury, generosity.*